

บทที่ ๘ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

วรรณกรรมพื้นบ้านหรือวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมภาคกลางมาก และมีวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้จำนวนหนึ่งที่คัดลอกไปจากต้นฉบับภาคกลาง อีกจำนวนหนึ่งเป็นวรรณกรรมเฉพาะถิ่นภาคใต้ที่นักปราชญ์ภาคใต้ได้สรรคสร้างขึ้นเอง แต่กระนั้นก็ตามยังพบอิทธิพลของวรรณกรรมภาคกลางอยู่ในวรรณกรรมเฉพาะถิ่นภาคใต้ไม่น้อย เช่น ฉันทลักษณ์ โครงเรื่อง แต่อาจจะมิใช่ภาษาไทยถิ่นใต้ปะปนอยู่บางตอน หรือชื่อตัวละคร ชื่อเมืองเรียกเพี้ยนกันบ้างเท่านั้น ฉะนั้นการที่จะแยกว่าวรรณกรรมเรื่องใดเป็นของพื้นบ้านภาคใต้แท้ ๆ และเรื่องใดเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านภาคกลาง จึงเป็นปัญหาอยู่มาก ในที่นี้จะพิจารณาทางด้านโครงเรื่องและฉันทลักษณ์ เพื่อกำหนดรูปแบบของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๑. ประเภทของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

๑.๑ การแบ่งประเภทวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยพิจารณาทางด้านความเป็นพื้นบ้านแท้ และรับอิทธิพลจากวรรณกรรมภาคกลาง

ในการพิจารณา วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้แท้ กับวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลางนั้น เราอาจจะพิจารณาได้โดยยึดโครงเรื่อง และฉันทลักษณ์เป็นเกณฑ์ นั่นคือ ๑) โครงเรื่องที่ไม่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง ไม่ว่าจะเป็นกลอนนิทานบทละคร หรือกลอนสวด ๒) ฉันทลักษณ์จะพิจารณาว่าถ้าเป็นโครงเรื่องเดียวกันแต่ฉบับภาคใต้ใช้ฉันทลักษณ์ต่างไปจากภาคกลาง และมีภาษาถิ่น หรือสำนวนท้องถิ่นก็ถือว่าเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ เช่น สังข์ทองฉบับภาคใต้แต่งเป็นกาพย์ (แต่ภาคกลางเป็นกลอนบทละคร) เป็นต้น ตามเกณฑ์พิจารณาดังกล่าวเราสามารถกำหนดประเภทของวรรณกรรมภาคใต้ได้ดังนี้

ก. วรรณกรรมภาคใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากต้นฉบับวรรณกรรมภาคกลาง หมายถึง วรรณกรรมที่ปรากฏอยู่ในภาคใต้ แต่ได้รับต้นฉบับเดิมมาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง การคัดลอกอาจจะมีการปรับปรุงเพิ่มเติมบางตอนตามความเห็น หรือความพึงพอใจของผู้คัดลอก จึงปรากฏว่ามีสำนวนภาษาถิ่นใต้ปะปนอยู่บ้าง วรรณกรรมกลุ่มนี้จะต้องมีโครงเรื่องเดียวกัน (ชื่อตัวละคร สถานที่เพี้ยนไปบ้าง) ฉันทลักษณ์เดียวกันกับฉบับภาคกลาง ได้แก่

- ๑) บทละครเรื่องอุณรุท
- ๒) กลอนนิทานเรื่องลักษณะวงศ์
- ๓) รามเกียรติ์

- ๔) พระรถเสน คำกาพย์ (ฉบับภาคกลางมีทั้งฉบับกลอน บทละคร และกาพย์)
- ๕) กลอนนิทานเรื่องพหลาคาวี
- ๖) กลอนนิทานเรื่องจันทโครพ
- ๗) บทละครเรื่องการเกิด
- ๘) พระมหาเวสสันดรชาดก
- ๙) สุบินกุมาร
- ๑๐) พระมัลลย์คำกาพย์ หรือกลอนสวด
- ๑๑) วรรณกรรมศาสนาอื่น ๆ
- ๑๒) วรรณกรรมแบบเรียน เช่น จินตามณี ประถม ก.กา และประถมมาลา เป็นต้น

ข. วรรณกรรมที่**บ้านภาคใต้** หมายถึง วรรณกรรมที่นักปราชญ์ภาคใต้ได้สร้างสรรค์ขึ้นเอง โดยจะได้โครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านภาคใต้หรืออาจจะได้โครงเรื่องจากภาคกลาง แต่ต่างฉันทลักษณ์ นั่นคือ กวีภาคใต้ได้ประพันธ์ขึ้นมาใหม่ เป็นสำนวนใหม่ โดยนำโครงเรื่องนิทานพื้นบ้าน หรือบทละครของภาคกลางมาเป็นโครงเรื่อง ในลักษณะหลังนี้ก็นับว่าเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้เช่นเดียวกัน เช่น

- ๑) สีนุราชคำกาพย์ (ตอนต้นใช้โครงเรื่องสุชนชาดก ตอนปลายผูกเรื่องเองตามแนวนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ)
- ๒) ชาลวันคำกาพย์ (ได้โครงเรื่องจากบทละครเรื่องไกรทอง)
- ๓) สุวรรณสิน (โครงเรื่องคล้ายรามเกียรติ์ ต่างแต่ชื่อตัวละคร)
- ๔) วรรณคดีกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับวรรณคดีในปัญญาสชาดก และคำวขอเรื่องวรรณคดีของภาคเหนือ)
- ๕) สัปदनคำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับนางแก้วหน้าม้า แต่ตัวเอกชื่อนางสัปदन)
- ๖) สุวรรณหงส์คำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์)
- ๗) โคมบุตรคำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับโคบุตรของภาคกลาง)
- ๘) พระแสงสุริยฉายคำกาพย์ (ผูกเรื่องเองโดยใช้แนวบางตอนจากเรื่องรามเกียรติ์)
- ๙) สังข์ทองคำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับบทละครเรื่องสังข์ทอง)
- ๑๐) พระวรรณตรคำกาพย์ (โครงเรื่องคล้ายเรื่องสังข์ทอง ต่างชื่อตัวละครและชื่อเมือง)
- ๑๑) เจ็ดจาคำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับนิทานเรื่องยายเจ็ดทะนน)
- ๑๒) พระไทยสุริวงศ์คำกาพย์ (โครงเรื่องคล้ายเรื่องรามเกียรติ์ต่างชื่อตัวละคร)
- ๑๓) สุพรรณรังสีคำกาพย์ (แนวเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่มนุษย์เป็นฝ่ายอธรรมและยักษ์เป็นฝ่ายธรรมะ)

- ๑๔) อัมไพยราชกลอนนิทาน (แนวเรื่องจักร ๑ วงศ์ ๑)
- ๑๕) โสนน้อยคำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับกลอนนิทานเรื่องโสนน้อยเรือนงาม)
- ๑๖) ศิลปศาสตร์คำกาพย์ (แนวเรื่องจักร ๑ วงศ์ ๑)
- ๑๗) นายตันคำกาพย์ (โครงเรื่องเดียวกับนิทานเรื่องอ้ายบอดตาใสแต่ปัญญาไว)
- ๑๘) วันคารคำกาพย์ (โครงเรื่องจักร ๑ วงศ์ ๑ แต่ใช้ชื่อวันเป็นชื่อตัวละครสำคัญ ๑

ของเรื่อง)

๑๙) มโนห์รานิมาต ส่วนใหญ่เป็นกาพย์ แต่มีคณะคล้ายฉันทลักษณ์อยู่หลายแห่ง แต่ไม่เคร่งครัดครุหล เช่น กาพย์ ๑๘ (จำนวนคำ และคณะเหมือนลัททูลกวีพิศณันท์) ส่วนโครงเรื่องนั้นเหมือนกับบทละครเรื่องมโนห์รา และทำวีสันของภาคอีสาน

๒๐) ปองครกคำกาพย์ (โครงเรื่องแนวนิทานจักร ๑ วงศ์ ๑)

๒๑) มหาชาติก (โครงเรื่องพระมหาเวสสันดรชาก แต่ประพันธ์เป็นกลอนสวดทั้งเรื่อง)

ข้อสังเกต วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ จะนิยมฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ มีกลอนนิทานอยู่เพียง ๓ เรื่อง แสดงให้เห็นว่ากวีพื้นบ้านภาคใต้ได้ประพันธ์วรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อใช้ในการสวด ซึ่งในภาคใต้เรียกว่า "สวดหนังสือ" หรือ "สวดค่าน" คือสวดตามวัด หรือตามวิหารรายนั่นเอง ซึ่งตรงกับความต้องการของท้องถิ่นที่นิยมประชุมฟังการอ่านหนังสือกลอนสวด อีกประการหนึ่งกวีภาคใต้อาจจะมีความชำนาญในการประพันธ์กาพย์ ซึ่งกวีได้เรียนรู้มาจากบทพากย์หนังตะลุง ซึ่งนิยมใช้กาพย์ในการพากย์หนังตะลุง โดยเฉพาะกาพย์สุรางคณาองค์เป็นบทพากย์หลักของหนังตะลุงที่เรียกว่า "บทพากย์ลอดโหม่ง" ส่วนกาพย์ยานีนั้นเป็นบทขับร้องหลักของ "โนห์รา"^{๑)} ฉะนั้นกวีจึงนิยมใช้กาพย์ในการประพันธ์วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งจะพบว่ากลอนนิทาน หรือกลอนบทละครนอกของภาคกลาง เมื่อมาปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้แล้ว จะถูกแปลงฉันทลักษณ์ให้เป็นกาพย์ (กลอนสวด) เช่น

- ชาลวันคำกาพย์ (แปลงจากบทละครเรื่องไกรทอง)
- สังข์ทองคำกาพย์ (แปลงจากบทละครเรื่องสังข์ทอง) เป็นต้น

๑.๒ การแบ่งประเภทวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้โดยพิจารณาทางด้านเนื้อหา

การพิจารณาประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้โดยใช้เนื้อหาสาระของเรื่องเป็นเกณฑ์นั้นนิยมใช้กันอยู่ทั่วไปมี ๕ ประเภท ดังนี้

๑) ดู ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมท้องถิ่น. โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕, หน้า ๓๑๐

๑) **วรรณกรรมศาสนา** ได้แก่ วรรณกรรมที่ถ่ายโอนมาจากชาดก และธรรมเนียมที่เรียกกันว่า **ชาดกนอกนิบาต** นั่นคือไม่มีเรื่องอยู่ในนิบาตชาดก (แต่ชาวบ้านภาคใต้อบรมรับว่าเป็นชาดก และเชื่อว่าเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า) วรรณกรรมเหล่านี้ก็นำมาใช้อ่านใช้สวดกันในวัด ได้แก่

- มหาชาดก (พระเวสสันดรชาดก)
- สุทธิกรรมชาดก
- พระมโหสถ
- พระมัลลย์คำกาพย์
- พระชินสี
- พระปฐมโพธิกถาคำกาพย์
- พระโพธิสัตว์
- พระพิมพ์คำกาพย์ (ส่วนหนึ่งของพุทธประวัติ)
- พระพุทธโกษา
- พระเจ้าห้าองค์
- มหาชนก
- พระมัลลย์สูตร
- วิทูรบัณฑิต

๒) **วรรณกรรมนิทาน** คือวรรณกรรมที่เป็นเรื่องพื้นบ้านภาคใต้เอง หรือได้โครงเรื่องไปจากวรรณกรรมพื้นบ้านภาคกลางที่ประพันธ์เป็นกลอนสวดส่วนใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องนิทานประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ บางท่านเรียกว่า **"นิทานประโลมโลก"** ดังกล่าวอยู่ในหัวข้อ ข. **วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้** นั้นแล้ว

๓) **วรรณกรรมตำนานและประวัติศาสตร์** วรรณกรรมประเภทตำนานและประวัติศาสตร์ปรากฏว่าพบน้อยในภาคใต้ เนื่องจากภาคใต้หลังจากเป็นหัวเมืองของกรุงศรีอยุธยาแล้ว ความสำคัญที่จะบันทึกประวัติศาสตร์ในส่วนท้องถิ่นลดน้อยลงไป ฉะนั้นจึงพบตำนานการเผยแพร่พุทธศาสนามากกว่าพงศาวดาร เช่น

- พงศาวดารหงสาวดีคำกาพย์
- พระพุทธโฆษาจารย์ไปลังกา
- พระธาตุเมืองย่างกุ้ง
- พระเขี้ยวแก้ว
- ประวัติการสร้างพระปรางค์เมืองหงสาวดี

- พงศาวดารสมัยพระเจ้าเสือ
- พงศาวดารพระบรมชาติเมืองหงสาวดี
- พระราชพงศาวดารย่อลำดับกษัตริย์และเสด็จพระราชดำเนินไปเมืองนคร-สงขลา
- นิพนพานโสด (นิพนพานสูตร)
- ตำนานนางเลือดขาว

ฯลฯ

๔) **วรรณกรรมประเภทคำสอน** ได้แก่ วรรณกรรมที่เป็นพรรณนาโวหาร มุ่งการสอนศีลธรรม และจริยธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินเรื่องโดยไม่มีตัวละคร เช่น

- ศีลธรรมคำกาพย์
- กฤษณาสอนน้อง
- พาลีสอนน้อง
- ลักษณะเมื่อยเจ็ดสถานและสวัสดิรักษา
- สุภาษิตสอนกุมาร- พุทธสุภาษิต
- คติโลก- คติธรรม
- คำสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ
- ภาสิต ๑๐๘
- ลุงสอนหลาน
- สุภาษิตสอนหญิงคำกาพย์

ฯลฯ

๕) **วรรณกรรมนิราศ** เช่น

- นิราศปะเหลียน
- นิราศขึ้น
- นิราศเมืองทอง

ฯลฯ

๖) **วรรณกรรมคำราและความเชื่อ**

ก. **คำรา** เช่น คำราดูลักษณะสตรี คำราดูลักษณะสัตว์ วิว ช้าง นกเขา แมว คำราหมอดู คำราพิชัยสงคราม คำรายา หนังสือศาสนา (คำราดูโชคชะตาราசி) หนังสือห้วง (คำราฤกษ์ยาม) ฯลฯ

ข. **วรรณกรรมแบบเรียน** (คัดลอกจากฉบับภาคกลาง) ได้แก่ จินตามณี ประถม ก.กา ประถมมาลา ฯลฯ

๑.๓ ตัวอย่างสำนวนโวหารจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

วรรณกรรมพื้นบ้านหรือวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อาจมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอยู่ไม่น้อย แม้ว่าบางเรื่องนั้นจะมีโครงเรื่องซ้ำกับวรรณกรรมภาคกลาง

๑) ภาษาและสำนวนโวหาร พบว่าภาคใต้ได้ใช้สำนวนโวหารภาษาถิ่น ส่วนสำนวนความเปรียบเทียบก็พบว่าเป็นความเปรียบเทียบที่นิยมกันในท้องถิ่นภาคใต้ เช่น "นั่งน้ำตาราววงตาล" (น้ำไหลรินเหมือนวงตาลที่น้ำตาลไหลออกมาเวลาปาดทำน้ำตาล) หรือ "อย่าทำเณรรู้ว่าขรัว" (เณรรู้ดีหรืออดรู้ว่าสมภาร) หรือ "ว่านะผัวเหมือนแรดไฟ" (หญิงข่มผัวหรือเอาชนะผัวเหมือนแรดที่วิ่งเข้าหาไฟ) เช่น จากเรื่องวันคาร ตอนนางคันขมาลาสอนธิดาคือนางวันพุธก่อนที่จะส่งตัวไปให้วันคารดังนี้ (ตัวอย่างจากเรื่องวันคารคำกาพย์)

○ มีผัวคือหัวแหวน	ชายดูแคลนได้ที่ไหน	
ไม่มีคู่ร่วมใจ	เหมือนต้นไม้ชายทางเดิน	
○ ใครนั่งไต่ต้นไทร	ลับหันไปเล่นเพลินเพลิน	
มีหนามคนคร่ำเม็น	แต่จะเดินก็อ้อมไกล	
○ มีผัวอยู่กับกาย	จึงผู้ชายไม่โยไฟ	โยไฟ-เยาะเย้ย
แม่ทุกข์แต่ทุกใน	ฝ้ายทิ่มตำไม่ทำเลย	ทูก-เครื่องทอผ้า
○ ทั้งนั้นผัวไม่โกรธ	แม่ไม่โทษเจ้าไม่เคย	ใน-เครื่องปั้นดินเผา
โถมงามแม่ทรมเซย	ไม่หอนเลยจะหีบทำ	
○ แม่สอนจงจำหมาย	อย่านอนสายเจ้างามข้า	
ยามนอนอดสำหรับย่า	คล่าบีบบาทให้หัสดา	หย่า-ขย่า นวด
○ เจ้าไม่เคยได้ผัว	แม่สากลัวพันปัญญา	สา-รู้สึก สากลัว-รู้สึกกลัว
ผัวโกรธผัวเจ้าตำ	นั่งน้ำตาราววงตาล	รา-ไหลริน
○ ผัวโกรธอย่าโกรธกัน	จงอดกลั้นเถิดนงคราญ	โกรธกัน-โกรธตอบ
อย่าทำหลิดหญิงพาล	ลงกลางบ้านร้องตำผัว	หลิด-จริต
○ ทำกรรมอย่าทำเวร	อย่าทำเณรรู้ว่าขรัว	ห้ว-ห้วเราะ
เพื่อนบ้านเขาจะห้ว	ว่านะผัวเหมือนแรดไฟ	นะ-ชนะ

ในเรื่องพระรถเสนคำกาพย์ หรือ พระรถเมรี พบว่าผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ เช่น ตอนที่อธิบายถึงวิบากกรรมเมื่อชาติปางก่อนที่นางสิบสองทำไว้ ชาตินี้นางทนทิวไม่ได้ต้องกินลูกตนเอง ดังนี้ (ให้สังเกตคำศัพท์ภาษาถิ่นใต้ที่ใช้เฉพาะถิ่นใต้)

○ เห็นจูลงไปในรู	กูเรียกกันดู	ดู-เสียงดัง
พวกหญิงก็พูงันเข้าไป		

○ ขุดเอาดินพามาไว้ มิให้งูร้ายขึ้นมา	ถมปากกูไว้	พา-นำพา เามา
○ งูอยู่ในรูเสตสา อดกึ่งอดปลาอยู่นาน	อดน้ำอดท่า	เสตสา-ทุกข์-เข็ญ ลำบาก
○ นอนหงุดงูอดอาหาร สงสารงูกินลูกตัวเอง	เวทนาช้านาน	หด-หดตัว คุดคู่
○ เวราสร้างมาแต่เพรง เพราะกรรมนางได้ทำมา	นางกินลูกเอง	เพรง-เก่าก่อน

(จากเรื่องพระรถเมรี)

หรือในเรื่องวันการคำกาพย์ ตอนวันการเปิดหีบพบนางวันพุธ เข็ญนางวันพุธออกจากหีบ แต่นางกลับกล่าวเชิงขบขันวันการ วันการจึงกล่าวว่า เมื่อมตพบไเหน้ำตาลอย่าขบไล่ให้เสียเวลาเลย ดังนี้ (สังเกตคำศัพท์ภาษาถิ่นได้)

○ เข็ญออกไม่ออกแน่ มตค้นมาพบไ	เข็ญเข้าแค่จิตใจเต็ม น้ำผึ้งแล้วอย่าอีกเลย	แค่-ใกล้ เช่น แค่ ๆ-ใกล้ ๆ น้ำผึ้ง-น้ำตาล เช่น น้ำผึ้งแว่น- น้ำตาลลงบ อีก-ไล่ ขบไล่ เช่น อีกเข้าใส่-วิ่งไล่ตาม
----------------------------------	---	---

๒) ความเป็นพื้นบ้านในวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ กวีพื้นบ้านมักจะแทรกความวิสาสะระหว่างผู้อ่านและผู้ฟังไว้ในเรื่อง ประหนึ่งว่ากวีเป็นผู้อ่านเอง หรือมีประสบการณ์ในการสวดหนังสืออยู่ไม่น้อย ฉะนั้นจึงพบว่าบางตอนกวีแทรกเรื่อง ขอมหากพลู ฯลฯ ซึ่งดูเป็นกันเองใกล้ชิดกับผู้ฟัง ซึ่งการแทรกนี้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่อง เพราะกลอนสัมผัสรับรองกันตลอดมา เช่น ตอนวันการและนางวันพุธเดินทางมาถึงเขานิลกรรณ เห็นทำเลดีจึงจะเนรมิตเมือง กวีแทรกเนื้อความวิสาสะกับผู้ฟังว่า

- ข้าหนอยกไว้ ฎกติกาขวาซ้าย จงได้เมตดา ฟังเรื่องนิทาน อย่าพาลนิินทา
พี่น้องน้ำป่า ได้มาโปรดปราน
- ซ้ายขวาหน้าหลัง ที่ระดามานั่ง ฟังเรื่องวันการ หากพลูปุนยา
โปรดปรานีฉาน(ฉัน) มิได้รับประทาน ผู้อ่านเต็มที
- คอแห้งแรงหย่อน ซุกเซาหวานอน กล่าวกลอนไม่ตี คัทเสียงของข้า โรยรา
เต็มที ผู้ฟังทางนี้ อย่ามีฉันทา ฯลฯ

๒. บริหารศักราชวรรณกรรมเรื่องวันคาร

การที่ยกเรื่องวันคารมาเป็นตัวอย่างในการบริหารศักราชวรรณกรรมที่บ้านภาคใต้ นั้น มีเหตุผลหลายประการคือ (๑) เรื่องวันคารเป็นเรื่องที่ภูมิภาคใต้ได้ผูกขึ้นเอง ไม่ปรากฏโครงเรื่องเดียวกันในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอื่น ๆ (๒) ชื่อตัวละคร กวีใช้ชื่อวันตามที่ตัวละครเกิด ซึ่งเป็นเรื่องเดียวของวรรณกรรมที่บ้านที่ใช้ชื่อวัน (จันทร์ อังคาร พุธ ฯลฯ) เป็นชื่อตัวละคร (๓) โครงเรื่องแม้ว่าจะเป็นโครงเรื่องที่ภูมิภาคใต้ผูกขึ้นเอง แต่ก็ปรากฏว่าได้มีบางตอนไปคล้ายคลึงกับเรื่อง ท้าวบุษบา (หรือปลาแดกปลาสมอ) ของภาคอีสาน คือการฝากปลาเค็มไปค้ายังเมืองไกล และได้แก้แค้นเงินทองฝากกลับมา แต่ก็ยังฝากไปค้าอีกเมืองหนึ่ง จนได้ลูกสาวเจ้าเมืองกลับมาในรูปชุกซ่อนอยู่ในหีบ และได้เป็นเนื้อคู่กันเมื่อทราบความจริง แต่เรื่องท้าวบุษบาของภาคอีสานยังมีความต่อไปอีก

ต้นฉบับ เดิมเป็นสมุดข่อย(บุตดำ) มีการพิมพ์เป็นอักษรไทยปัจจุบันครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ (งานสถาปนิกจศพ นายแป้น นาควานิช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช) พระเทพปัญญา (เพิ่ม นาควานิช) ได้เขียนคำนำว่า "เรื่องวันคารนี้เป็นหนังสืออ่านของคนเรียนหนังสือตามวัดวิธีเก่า ได้ยินผู้เฒ่าผู้แก่พูดถึงกันนาน เคยได้ยินท่านท่องให้ฟังบางบทบางตอนรู้สึกเพราะและซาบซึ้ง... ตัวละครสำคัญในเรื่องใช้ชื่อตามวัน เช่น อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ..." ภายหลังมีการพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งหนึ่งรวมเล่มอยู่กับ เรื่อง นายตัน วันคาร และโสฬสมิต โดยศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑

สมัยการประพันธ์ ปรากฏว่ามีบริบทตอนเริ่มเรื่องเขียนเป็นกลอนสุภาพบอกชื่อผู้เขียน (ผู้คัดลอก) ว่า "รูปชื่อผู้เขียนแม่เพี้ยนผิด หมูนัดคิดเห็นด้วยช่วยซ่อมใส่" (พระภิกษุหม่ม เป็นผู้คัดลอก) และมีการบอกศักราชอยู่ตอนหนึ่งว่า "จะว่าไม่หก (โกหก) จอจั่ววาศก เดือนสิบเอ็ดหนา ขึ้นค่ำวันพฤหัสบดี ยอนมัสครุบา บัญจะพรหมา จตุหัตถ์พรหม..." สรุปว่าประพันธ์เสร็จ (หรือคัดลอก?) เมื่อจั่ววาศก เดือนสิบเอ็ด ขึ้นค่ำหนึ่ง วันพฤหัสบดี ตรวจสอบจากปฏิทินร้อยปีแล้วตรงกับ พ.ศ. ๒๔๖๕ (สมัยรัชกาลที่ ๖) ในความเห็นของผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะเป็นปีคัดลอกมากกว่าปีประพันธ์ และเห็นว่าน่าจะประพันธ์ก่อนหน้านี้นี้คือสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันเป็นสมัยที่วรรณกรรมภาคใต้ประเภทกาพย์เจริญรุ่งเรือง

การดัดแปลงเรื่อง คล้ายกับเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั่วไป นั่นคือดัดแปลงเรื่องตามลำดับการเล่านิทาน ประพันธ์ด้วยกาพย์ยานี กับ สุรางคณาถ์ มีกาพย์ฉับสลับอยู่บ้างน้อยมาก เริ่มต้นมีกลอนสุภาพเป็นคำนำอยู่บทหนึ่ง ไม่ทราบว่าจะประพันธ์ขึ้นภายหลัง หรือต้นฉบับเดิมเขียนมาอย่างนั้น และที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือไม่มีตอนใดที่บอกว่าเป็นชาดก หรือเป็นปางหนึ่งของพระโพธิสัตว์ ซึ่งผิดกับวรรณกรรมประเภทกาพย์เรื่องอื่น ๆ ของภาคใต้

๒.๑ เนื้อเรื่องย่อ

วันคารเป็นบุตรเศรษฐีกับนางวรลักษณ์ นางวรลักษณ์เป็นน้องสาวเจ้าเมืองพรตรังสี ชื่อท้าวอาทิตย์กับนางวันจันทร์ เมื่อวันคารเกิดแม่ตายตอนคลอด พ่อจึงกระโดดเข้ากองไฟตายพร้อมภรรยา ท้าวอาทิตย์จึงให้แม่หมี่ชื่อนางทองประสาบตาไสเลี้ยงดูวันคาร วันคารเป็นเด็กกำพร้าช่วยตัวเองเสมอมา วันหนึ่งอายุสิบห้าปี เมื่อทราบว่ามีนายสำเภากจะไปค้ายังเมืองไพศาลี จึงฝากปลาเค็มไปขายด้วย ท้าวอำไพเจ้าเมืองมิมเหลืชื่อนางวันจันทร์ (ชื่อเดียวกับแม่เหลืท้าวอาทิตย์) นางวันจันทร์ป่วยอยากกินปลาเค็ม แต่บังเอิญขณะนั้นหาไม่ได้ในเมืองไพศาลี ครั้นนายสำเภานำปลาเค็มของวันคารไปถวายพระนางเสวยแล้วหายประชวรทันที ท้าวอำไพจึงพระราชทานมะพร้าวให้ ๒ ผลโดยใส่เงินและทองในผลมะพร้าวไว้เต็ม นายสำเภานำมะพร้าวมาให้วันคารโดยไม่มีใครทราบว่ามีเงินทองอยู่ภายใน ต่อมานายสำเภากลับไปค้าที่เมืองไกรลาส วันคารก็ฝากมะพร้าวทั้ง ๒ ผลให้นายสำเภานำไปขายด้วย ท้าวพาลวงศ์เจ้าเมืองชรามากจึงอยากเสวยมะพร้าววะกะทิ นายสำเภานำมะพร้าว ๒ ผลนั้นไปถวาย เมื่อท้าวพาลวงศ์ผ่าออกเห็นเงินเห็นทองมากมาย ด้วยความดีพระทัยจึงลืมป่วยไข้ (นัยว่าลืมความชราอีกด้วย) ท้าวพาลวงศ์จึงพระราชทานศรัทธาให้นำไปให้เจ้าของมะพร้าว ศรัทธานี้มีอิทธิฤทธิ์ปราบยักษ์ได้ แต่วันคารไม่รู้จึงฝากนายสำเภากลับไปขายต่อยังเมืองปัญจา ท้าวปัญจามิธิดาชื่อนางวันพุขมีกลิ่นกายหอมถึงเมืองสวรรคต ยักษ์สี่เศียรอสุรามาขอนางแต่ท้าวปัญจาไม่ยินยอม ยักษ์จึงยกทัพมาตีเมือง ท้าวปัญจาประกาศหาศรัทธา ซึ่งพระอินทร์ได้ให้พระวิศณุกรรมแปลงกายมาช่วยท้าวปัญจา และบอกว่าศรัทธาเท่านั้นที่จะปราบยักษ์ได้ เมื่อนายสำเภานำศรัทธาไปถวายเจ้าเมือง และพระวิศณุกรรมปลอมตัวใช้ศรัทธาปราบยักษ์ได้ ท้าวปัญจานึกถึงบุญคุณผู้เป็นเจ้าของศรัทธามาก และเห็นว่าต้องเป็นบุคคลที่มีบุญญาธิการมากจึงมีศรัทธาประจำตัว จึงยกธิดาให้เป็นมเหสี โดยนำนางวันพุขใส่หีบฝากนายสำเภากลับไปให้วันคาร วันคารไม่รู้วิธีเปิดหีบจึงนำหีบไปไว้ที่ใต้ต้นสาเก ทุกวันวันคารจะพบอาหารเนรมิต (นางวันพุขมีแก้วจินดาขณะที่เกิดมา สามารถเนรมิตสิ่งของได้ทุกอย่าง เรียกว่า "ขม") ร้อนถึงพระอินทร์อีก จึงใช้ให้พระวิศณุกรรมแปลงกายมาเป็นนางรับใช้ และสาวใช้ได้ บอกวิธีเปิดหีบ วันคารจึงเปิดหีบพบนางวันพุข ทั้งสองจึงเป็นคู่ครองกัน นางวันพุขจึงเนรมิตเมืองนิลกรณมีปราสาท มีทหารเสนาอำมาตย์ และประชาชนมากมาย ทั้งสองปกครองบ้านเมืองอย่างสันติสุข

ข้อสังเกต เรื่องวันคารนี้แม้ไม่ได้กล่าวว่าเป็นชาดก แต่กวีก็ได้บอกว่าเป็นเรื่องที่ใช้อ่านในที่ประชุมชนเช่นกัน นั่นคือ กวีได้บอกไว้ตอนไหว้ครูครั้งหนึ่ง แต่ขณะที่ดำเนินเรื่องกวียังได้แทรกไว้อีกครั้งหนึ่ง ทำให้เราเห็นกรรมวิธีของการอ่านหนังสือในที่ประชุมชนหรือ "สวดหนังสือ" นั่นคือกวีเองทำตัวเหมือนผู้สวดหนังสือหรือมีประสบการณ์ในการสวดหนังสืออย่างยิ่ง ฉะนั้นเวลาแต่งเรื่องยังนึกถึงตอนที่จะต้องหยุดพักสูบบุหรี่ กินหมาก ดื่มน้ำ ของผู้สวดอีกด้วย กวีได้ประพันธ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินเรื่องอย่างแนบเนียน เช่นตอนที่นางวันพุขเดินทางมาถึงเขานิลกรณ เห็นท่าเลดีเหมาะแก่การเนรมิต

เมืองจึงนั่งพักผ่อน กวีแทรกเนื้อความให้หาหมากพลูหรือ น้ำดื่มจากผู้ฟัง ทำให้เนื้อเรื่องเข้ากันได้โดยไม่ขัดเขิน ดังนี้

- ข้าหนอยกไหว ญาติกาชวช้าย จงได้เมตตา ฟังเรื่องนิทาน
อย่าพาลนินทา พี่น้องน้ำป่า ได้มาโปรดปราน
- ช้ายชวหน้าหลัง ที่ประดามานั่ง ฟังเรื่องวันครร หมากพลูปุนยา
โปรดปรานีฉาน(ฉัน) มิได้รับประทาน ผู้อ่านเติมที
- คอแห้งแรงหยอน ชุกเซาหวานอน กล่าวกลอนไม่ตี คัทเสียงของข้า
โรยราเติมที ผู้ฟังทั้งนี้ อยามีฉันทา ฯลฯ

๒.๒ ส่วนนโวหาร

ส่วนนโวหารในเรื่องวันครานั้นเด่นในเรื่องการใช้สำนวนทองถิ่นภาคใต้ นั่นคือกวีนิยมใช้สำนวนทองถิ่นที่ใช้พูดกันทั่ว ๆ ไป มาเป็นบทโต้ตอบระหว่างตัวละคร นอกจากนี้การชมตงพงพิวีได้รับการแบบครุไว้อย่างครบถ้วน จึงพบว่าการชมตงสลับการดำเนินเรื่องบ้าง แต่ที่น่าสังเกตที่กวีได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองอยู่หลายตอน เช่น การวิสาสะกับผู้อ่านผู้ฟัง ดังได้ยกตัวอย่างข้างต้น และการพรรณนาฉากบางฉาก ได้แสดงให้เห็นอารมณ์ขันของกวีที่สื่อกับผู้อ่านผู้ฟัง ดังนี้

๑) การพรรณนาฉาก กวีได้พรรณนาจากความวุ่นวายของเมืองปัญญา ตอนที่ยักษ์ยกทัพมาประชิดเมือง กวีได้พรรณนาจากความวุ่นวายไกลהלของประชาชนตื่นตระหนกตกใจ และติดอารมณ์ขันของกวีที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในขณะที่ตื่นตกใจ คือ การกล่าวถึงเงินทั้งก ๆ เงิน ๆ ด้วยความกลัว แต่ก็ไม่มีสัมฤทธิ์เงิน ซึ่งน่าจะเป็นทัศนคติอันแท้จริงของคนภาคใต้ต่อชนชาวจีนอีกด้วย ดังนี้

○ อำมาตย์พวกข้าเฝ้า	วิ่งดาชวด้วยตกใจ	สา-รู้สึก ไทร-อะไร
โทก-ตะโทก กัน

กต-กตถอย

ยุง-พุง หัว-หิวเราะ |
ลางคนไม่สาไหน	เข้าเฝ้าไก่อแลท่าทาง	
○ ลางคนผ้าส่วยหลุด	วิ่งสะดุดล้มโปกต่าง	
วิ่งวุ่นกันโหยงหยาง	ผ้ากับร่างไม่ติดพัน	
○ วิ่งสะดุดเอาผู้หญิง	ล้มลงกลิ้งพาดพิงกัน	
ทวารล่อนเหมือนหิวมัน	คุตคูไว้ไม่อายใคร	
○ ตาบอดกอดตาดี	ช่วยพี่ยักษ์ที่ไหน	
กอดไว้เพื่อนปล้ำไป	กตสองคนเข้าเรือนพลัน	
○ คนง่อยแล่นไม่ไหว	ว่าเจ้าใหม่จูงหวากัน	
ฉวยเจ็ยกยงหัวล้าน	ยกหงายตึงร้องไอ้ลา	

○ ลูกอ่อนวิ่งฉวยลูก หัวแล่นเหมือนลูกหมา	ครูปฉวยลูกแต่บ้าน พุกโธ่ร้องเหมือนลูกหมู	ครูป-ตะครูป
○ คนแก่แล่นย่องย่อง ไม้เท้าทิมเป็นรู	แลหลังก้องเหมือนธนู ล้มลงนอนลิตลันพลาม	ก้อง-โก่งงอ
○ จีนเผ่ากินข้าวเปียก นางเมียสุดแล่นตาม	ยินเพื่อนเรียกแล่นคาบชาม ทูนถุง เบี้ยวเหริญเงิน	ข้าวเปียก-ข้าวต้ม
○ คนหนึ่งหัวเกตรา เอาหัวตะโพกเหียน	แล่นเที่ยวหน้าราวฉีกเรียน มือกุมพรกไปละหน่วย	เรียน-ทุเรียน พรก-กะลามะพร้าว
○ จีนแก่กินกล้วยไล เรียกเมียช่วยเหวยช่วย	ฤทธิ์ตกใจจนก้างกล้วย ครูปหน่วยกล้วยร้องไอ้ลา	
○ กล้วยหลุดออกมาเสีย ลิ้มงูไม่ช่วยหว่า	ร้องดำเมียตีหน้าหมา หักขาเมียขี้จมเบน	เบน-ผ้าจูงกระเบน
○ ป้าซีเรียกปากสั้น แล่นล้มขี้จมเบน	ท่าเจ้าก้นวะเจ้าเฒ ตาเฒรวาวะเต็มที... ฯลฯ	

๒) โวหารที่เป็นภายิตและสำนวนห้องถิ่น สำนวนโวหารโดดเด่นในเรื่องวันคาร ก็คือกวีได้ใส่สำนวนโวหารห้องถิ่นที่เป็นภายิตที่บ้านที่ชาวภาคใต้ใช้พูดจากันอยู่โดยทั่วไป ซึ่งเป็นการปรุงแต่งให้โวหารเรื่องวันคารประณีตด้วยวรรณศิลป์อีกโสดหนึ่ง ดังนี้

- ตอนนางวรลักษณต์ลอบบุตรแล้วตาย พ่อวันคารโกรธวันคารมากจะฆ่าวันคารทิ้งเสีย ท้าวอาทิตย์ได้เตือนสติว่า "โกรธตัวเรือดแต่มาเผาบ้าน เสือกินควายเลยปล่อยควายประชด ไม่ถูก" ดังสำนวนต่อไปนี้

○ โกรธเรือดเผาไฟเรือน เสื่อเผาเข้ากินควาย	คิดผิดเพื่อนฟังไม่ได้ ฟังคอกทลายไม่ขังต่อ	
○ ที่นั้นควายพล่านเล่า ชาวเมืองจะเสียดส่อ	เห็นเสื่อเผ่านั่งหัวร่อ ว่าใจคอไม่สมกาย	พล่าน-แตกพล่าน เสียดส่อ-นิมทา

- การหาสามีต้องถูกใจ เหมือนซื้อสินค้าถ้าไม่พอใจก็เลือกหาที่อื่น ตอนนางคันธามารดา นางวันพุกกล่าวสนับสนุนนางวันพุก ที่ไม่แต่งงานกับยักษ์ นางไม่ห้ามเพราะสินค้าต้องถูกใจคนซื้อ ดังนี้

○ หาผ้าเหมือนสินค้า ยั่งว่าเจ้างามขึ้น	ไม่ขอหาซื้อที่อื่น เป็นสาวคะนองสองสามวัน
---	---

- สิ่งต่าง ๆ ในโลกต้องเป็นคู่กันตามเหมาะสม หากผิดเพี้ยนจากธรรมดาย่อมเป็นไปได้ ไม่ได้ ดังที่ท้าวบุญจาดอบสารยักษ์ว่าที่ตนยกพระธิดานางวันพุชให้เป็นมเหสีไม่ได้ เพราะมันผิดเพี้ยนวิสัยอยู่ด้วยกันไม่ได้ เหมือนนกกับหงส์ กวางกับราชสีห์ ค่างกับชะนี ฯลฯ ดังนี้

○ นอกกิจผิดธรรมดา	หงส์กับกาไม่บัดสี
วิพากษ์จามรี	พอลิ่งคล้ายปลายแววขน
○ กวางเห็นราชสีห์	โครยินดีมีเจียมตน
ค่างร้ายไม่อายคน	เอาชะนีเป็นวนิดา
○ ดอกปดวารีสมิ	ดอกสารภีเขาคิดว่า
มะลิเถื่อนแค้นเผยหน้า	พลอยขึ้นค่างตามดอกขจร
○ ถือธนูเที่ยวโป่งปาก	ว่าลูกมากชวนแลกศร
เสโลอ้ายโตมร	จะขึ้นเคียงด้วยพระขรรค์
○ ชีเมานั่งเทียมขุน	ผู้มีบุญกลัวอะไรมัน
กินเหล้าได้ขึ้นสวรรค	มาต่อยกันกับเทวดา
○ จะเอาเปิดขันต่างไก่อ	ข้าอายุใจนักยักขา
จงปลดปลงองค์ธิดา	คนจะว่านกรีดแสน... ฯลฯ

- สำนวนว่า "น้ำตาลใกล้หมด" ตอนวันancarเปิดทึบนางวันพุช นางวันพุชห้ามมิให้เปิด วันancarได้ยกสำนวนว่า เมื่อมดคันมาพบไอน้ำผึ้งแล้วอย่าขมิไล่ให้เสียเวลา ดังนี้

○ เชิญออกไม่ออกแน่	เชิญเข้าแค่ตืดเต็มใจ	แค่-ใกล้ ๆ
ยิก-ไล่ ขมิไล่
มดคันมาพบไ	น้ำผึ้งแล้วอย่าขมิเลย	

จะเห็นได้ว่าสำนวนพูดในท้องถื่นภาคใต้ ที่กวีนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการเจรจาระหว่างตัวละครนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความประณีตทางกวีโวหารในเรื่องวันancarไม่น้อย และที่เด่น ๆ ก็คือ กวีใช้คำภาษาถิ่นได้อีกด้วย

๒.๓ ทิศนะต่อสังคม

- การครองเรือน วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้เรื่องวันancarนี้ กวีได้สะท้อนทิศนะต่อสังคมให้เห็นค่านิยมของสังคมภาคใต้ในการครองเรือนว่า ให้ความสำคัญผู้ชายเป็นใหญ่กว่าฝ่ายหญิง ซึ่งก็เช่นเดียวกับค่านิยมของสังคมไทยในภาคอื่น ๆ นั่นคือ ภรรยาพร้อมที่จะสมัครใจเป็นเบี้ยล่างสามีเสมอ ๆ ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ เช่น นางคันธมาลาสอนนางวันพุชตอนที่ส่งนางวันพุชให้เป็นภรรยาวันancar ดังนี้

○ มีผ้าคือหัวแหวน	ชายดูแคลนได้ทีไหน	
ไม่มีคู่ร่วมใจ	เหมือนต้นไม้ชายทางเดิน	
○ โครนึ่งได้ต้นไทร	ลับหันไปเล่นเพลินเพลิน	
มีหนามคนคร่ำมเกิน	แต่จะเดินก็อ้อมไกล	
○ มีผ้าอยู่กับกาย	จึงผู้ชายไม่โยโย	
แม่ทุบขี้แต่ทุกใน	ฝ้ายทึ่มดำไม่ทำเลย	
○ ทั้งนั้นผ้าไม่โกรธ	แม่ไม่โทษเจ้าไม่เคย	
โหมงามแม่ทราชมเซย	ไมพอนเลยจะหยิบทำ	
○ แม่สอนจงจำหมาย	อย่าอนอนสายเจ้างามขำ	
ยามนอนอดสำหรับย่า	คลำบีบบาทให้ภัสดา	หย่า-ขย่ำ นวด
○ เจ้าไม่เคยได้ผ้า	แม่สากลัวห์พันผูก	สา-รู้สึก สากลัว-รู้สึกกลัว
ผ้าโกรธผ้าจจำดำ	นั่งน้ำตารางวงตาล	รา-ไหลริน
○ ผ้าโกรธอย่าโกรธกัน	จงอดกลั้นเกิดนงคราญ	โกรธกัน-โกรธตอบ
อย่าทำหลิดหญิงพาล	ลงกลางบ้านร้องตำผ้า	หลิด-จริด
○ ทำกรรมอย่าทำเวร	อย่าทำแฉะรู้ว่าขรัว	หัว-หัวเราะ
เพื่อนบ้านเขาจะหัว	ว่านะผ้าเหมือนแรดไฟ	นะ-ชนะ
	ฯลฯ	

- การทำแท้ง ทักษะเกี่ยวกับการทำแท้งเห็นว่าเป็นบาป และยังเชื่อกฎแห่งกรรมว่า เรื่องใดสิ่งใดจะเกิดมันย่อมเกิด ไม่มีใครขัดขวางได้ การที่ถูกเกิดมาย่อมเป็นเวรกรรมแต่หนหลัง ฉะนั้น จะแก้ไขอย่างไรย่อมไม่อาจจะพ้นหนีกรรมไปได้ ดังตอนที่โหราทำนายว่าเมื่อคลอดบุตรนางวรลักษณ์ (แม่วันคาร) จะตาย เพราะเด็กที่เกิดมานี้เป็นเด็กที่มีบุญญาธิการ เศรษฐีและนางวรลักษณ์จึงปรึกษาหาวิธีแก้ไขว่าหย่าร้างกันชั่วคราว หรือทำแท้งเสียจะแก้ไขได้ไหม หมอโหรกล่าวว่าจะทำอย่างไรก็ได้ เพราะเป็นเวรกรรมที่ผูกพันกันมาแต่ชาติปางก่อน จะกินยาสักก็ถึงก็ไม่แท้ง ดังนี้

- โหราทูลเล่า โอรสแม่เจ้า มาแล้วแรกฝัน ถึงแม่หย่าร้าง โไหนจะมาละกัน สักสี่ห้าวัน นุ่งผ้าไม่อยู่
- สงสารเยวเรศ ไศกั้งสังเวช วอนว่าตาครู ท่านเป็นโหรา หยุกยาอะชู กุมารเข้าสู่ ให้สูญหายไป (อะชู-อ๊กโช มาก)
- ช่วยชีพข้าไว้ เงินทองกองให้ ทาสาข้าใช้ เครื่องหยุกเครื่องยารา คาเท่าใด เชิญพาเงินไป ถามซื้อของมา

- โทรวาว่าแม่คุณ ลูกแม่มีบุญ ยิ่งมนุญยไ้ห้ล้า กินยาสักถึง
ไม่ฟังแล้วหนา เคยชาติสร้างมา จึงทันเทวี
- มิใช่หุ่นนอน เป็นรังเป็นก้อน ผ่าเขี่ยเสียดี ผ่าพุงทั้งเป็น
ฉันเห็นเต็มที บุราณไม่มี อย่างนี้แม่อา....

ฯลฯ

๓.ปริทรรศน์วรรณกรรมเรื่องสุทธิกรรมชาดก

การที่เลือกเรื่องสุทธิกรรมชาดกมาเป็นตัวอย่างปริทรรศน์วรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ มีเหตุผลว่า (๑) เป็นวรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่นภาคใต้ และใช้ฉากในเขตจังหวัดพัทลุง (๒) เป็นแนวชาดกที่มีนิทานซ้อนนิทาน (๓) สารระของเรื่องเป็นวรรณกรรมคำสอนอีกด้วย ฉะนั้นจึงเห็นว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้เรื่องหนึ่ง

ต้นฉบับ เรื่องสุทธิกรรมชาดกจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๖ คุณผัด พรหมมานพ ได้เขียนคำนำในการพิมพ์ครั้งแรกว่า "โดยความและสำนวนโวหารตลอดจนคติที่หยิบยกขึ้นมาพรรณนาในหนังสือทำนองกาพย์สุทธิกรรมนี้ ผู้แต่งจะเป็นใครก็ตามแต่ทำให้เล็งเห็นว่า ผู้นั้นเข้าใจโลกและเข้าใจธรรมถึงขนาดที่เรียกว่า ถึง...นับว่าเป็นหนังสือให้คติในทางอบรมใจที่พอจะนับขนาดวรรณคดีได้" และอีกตอนหนึ่ง คุณณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม ได้วิจารณ์ว่า "ผู้ประพันธ์ใช้ภูมิภาพจังหวัดพัทลุงเป็นฉากของเรื่องสุทธิกรรมชาดก จึงปรากฏชื่อวัดที่มีอยู่ในจังหวัดพัทลุงนั่นเอง เช่น วัดช้ายคลอง วัดพิบูล วัดดอนรุน เป็นต้น"^{๒)}

ผู้ประพันธ์ไม่ปรากฏ แต่มีแนวความเชื่อว่าคงเป็นพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในจังหวัดพัทลุง ซึ่งได้ศึกษาธรรมะจนแตกฉาน และน่าจะประพันธ์ขึ้นสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่กาพย์เจริญรุ่งเรืองในภาคใต้

ธรรมชาติของกาพย์สุทธิกรรม ใช้กาพย์ตลอดเรื่อง (ยานี ฦบั้ง สุรางคนางค์) ดำเนินเรื่องตามแนวชาดก นั่นคือมีนิทานซ้อนนิทาน เพื่ออธิบายถึงคุณ-โทษ และสั่งสอนในการคบมิตร เลือกคู่ครอง และเลือกพระราชา สารระสำคัญของเรื่องก็คือมุ่งสอนจริยธรรม ตามแนวปรัชญาพุทธศาสนา จึงจัดอยู่ในวรรณกรรมคำสอนได้ ส่วนโครงเรื่องนั้นผู้ประพันธ์ได้อ้างว่าได้มาจากชาดก และมีปรากฏอยู่ในพระบาลี ดังปรากฏอยู่ในตอนเริ่มเรื่อง ดังนี้

๒) ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, วรรณกรรมปักษ์ภาคใต้. (โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๒) หน้า ๕๓.

- ด้วยศุขจริต จํานงจคิด ในชาตกกาล
- ปางพระสรรเพชญ์ สร้างบารมีญาณ เน้นนานข้ามกาล บ่ได้เห็นองค์
- สุทธิกรรมชาตก ข้ำขอยอยก พระบาลีตง
- เปลื้องเรื่องกล่าวกลอน สยามพากย์ลง ตามผู้ประสงค์ หนาชาติวี

๓.๑ เนื้อเรื่องย่อ

กฏุมพี (พ่อค้า) ร่ำรวยอาศัยอยู่ในเมืองพาราณสี มีท้าวพรหมทัตเป็นพระราชา กฏุมพี มีบุตรชายชื่อสุทธิกรรม เมื่อเจริญวัยคบเพื่อนมากมาย เมื่อทดลองใจเพื่อนก็ปรากฏว่าไม่มีเพื่อนแท้ หรือเพื่อนตายสักคนเดียว จึงปรึกษามิตาผู้ซึ่งมีเพื่อนแท้ มิตาจึงสอนวิธึคบหาเพื่อนว่า ห้ามคบชายสามโบสถ์ ชายร้ายครู (ชายหลายครู เปลี่ยนครูโดยตลอด) และการสอนเลือกคู่ครองให้เลือกเฉพาะหญิงสาว (หญิงดี มีคุณธรรม) ส่วนหญิงที่ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครองสามประเภท ได้แก่ หญิงแสร้ง (หญิงชั่ว เจ้าชู้) หญิงแหม้ (หญิงแม่ร้าง ใจโหดร้าย ชอบเปลี่ยนสามี) และหญิงสามผัวร้าง ส่วนหญิงหม้ายท่านว่าเลือกเป็นคู่ครองได้ เพราะอยู่กับสามีจนตาย

ครั้นมิตาถึงแก่กรรมแล้ว สุทธิกรรมอยากจะทำทดลองคำสอนของมิตา จึงแต่งงานกับหญิงสามผัวร้างซึ่งระยะแรกก็รักใคร่กันดี วันหนึ่งสุทธิกรรมไปขโมยหงส์ทองของพระเจ้าพรหมทัต แล้วนำไปซ่อนไว้ จึงหาไก่ตัวผู้มาตัดคอและขาออกเสีย นำไปให้เมียทำอาหาร ครั้นนางหลอกถามว่าเป็นไก่หรือหงส์ทองของพระราชาที่หายไปแน่ สุทธิกรรมอยากทดลองใจภรรยา จึงบอกว่าไม่ใช่ไก่หรือหงส์ทองของพระราชาแน่เอง แล้วบอกให้นางปิดเรื่องนี้ไว้เป็นความลับ นางก็รับปากแต่ใจนางนั้นอยากได้ลิ้นบน จึงนำความไปบอกกับทิดเอก (ชายสามโบสถ์ เพื่อนของสุทธิกรรมและเป็นชู้กับภรรยาด้วย) ทิดเอกก็นำความมาปรึกษากับนายราม (ชายร้ายครูเพื่อนของสุทธิกรรม) นายรามเป็นใจทิดเอกจึงบอกสุทธิกรรมว่าเป็นชายลักขโมยหงส์ทองของพระราชา พระราชาพรหมทัตจึงสั่งให้นำสุทธิกรรมไปประหารชีวิต แต่บังเอิญเป็นเวลาค่ำประตูเมืองปิด เมื่อเพชฌฆาตนำตัวสุทธิกรรมถึงประตูเมือง นายประตูไม่ยอมเปิดประตูเพราะผิดธรรมเนียมที่ห้ามไม่ให้เปิดประตูเมืองหลังพระอาทิตย์ตกดิน นายประตูจึงเล่าเรื่องผัวเมียเลี้ยงฟังพอนแสนรู้ให้เฝ้าลูก ูกเห่ากัตุลูกตาย ผัวเมียกลับมาเห็นลูกตายไม่ทันคิดจึงฆ่าฟังพอนตายเสีย เมื่อยกศพลูกจึงพบงูเห่าที่ฟังพอนกัดตายก็เสียใจ เพชฌฆาตจึงพาสุทธิกรรมไปอีกประตูหนึ่ง นายประตูก็เล่าเรื่องพระราชธิดากับหมาที่ซื่อสัตย์ วันหนึ่งอำมาตย์ขี้อัจฉาเอาหลาวไปปักไว้ที่สระสงของพระธิดา เมื่อพระราชธิดาจะลงสระหมารู้ว่ามิหลาวจึงพยายามกัดชายกุษายืดไว้ไม่ให้นางลงอาบน้ำ จนหน้าพระภุษาหลุดลุ่ย พระราชธิดาทรงกริ้วจึงสั่งให้ฆ่าหมาเสีย เมื่อพระราชธิดาลงสระก็ถูกหลาวเสียบพระองค์ถึงแก่กรรม พระราชาจึงทราบว่ามีหมาที่ซื่อสัตย์รักเจ้าของ

เพณฆมาตจิงพาสุทธิกรรมไปอีกประตูหนึ่ง นายประตูก็ไม่ยอมเปิดเช่นเดียวกัน และเล่าเรื่องโจรลักทรัพย์ไปซ่อนไว้ในอาศรมพระฤๅษี เจ้าทรัพย์ไปพบเข้าจึงไปฟ้องพระราชว่าพระฤๅษีลักทรัพย์ พระราชาสั่งให้ประหารพระฤๅษีแล้วเสียบศพประจาน เมื่อโจรทราบข่าวจึงมาดูศพพระฤๅษี ขณะนั้นพระชรถีได้สูบโจรทันที ขณะที่โจรยังไม่ตายได้สารภาพเรื่องราวทั้งสิ้น พระราชาทราบเรื่องก็เสียพระทัยและในที่สุดพระชรถีก็สูบพระราชาเช่นเดียวกัน เพณฆมาตได้พาสุทธิกรรมไปออกทางประตูที่สี่ นายประตูก็ไม่ยอมเปิดประตูเช่นเดียวกัน และได้กล่าวว่าความผิดของสุทธิกรรมยังไม่ชัดเจน จึงเล่าเรื่องนิทานให้ฟังว่า พระราชามีอมาตย์ผู้ซื่อสัตย์สั่งให้รักษาเมืองขณะที่พระองค์เสด็จประพาส มเหสีชื่อนางกาลาบังคับให้อมาตย์เป็นชู้กับนางแต่อมาตย์ไม่ยอม ครั้นเมื่อพระราชเสด็จกลับวัง นางก็กระทำการฆ่าชู้ชวนตนเองแล้วกล่าวหาว่าอมาตย์ปล้ำนาง พระราชาทรงกริ้วจึงสั่งให้ประหารอมาตย์เสีย ภายหลังพระราชเสด็จประพาสอีกจึงสั่งให้พราหมณ์หนุ่มรักษาเมือง นางกาลาและพราหมณ์หนุ่มเป็นชู้กัน และวางแผนคบคิดปลงพระชนม์พระราช ครั้นเมื่อพระราชเสด็จกลับวัง นางและพราหมณ์หนุ่มได้วางยาพิษปลงพระชนม์พระราชจนสิ้นพระชนม์

ครั้งรุ่งเช้าเพณฆมาตได้นำตัวสุทธิกรรมเข้าเฝ้ากราบทูลว่านายประตูไม่ยอมเปิดประตูเมืองให้ เพราะว่ามีโทษนั้นไม่ทราบความผิดที่ชัดเจน ยังไม่มีการไต่สวน พระราชาจึงเรียกเสนามาตย์มาปรึกษาคดีความ สุทธิกรรมก็รับสารภาพว่าได้ลักขโมยหงส์ทองไปจริง แต่ยังไม่ได้ฆ่า จึงนำกลับมาถวายคืนและเทศนาโปรดพระราชว่าด้วย โทสจริต โมหจริต และโลภจริต พระราชาจึงแบ่งเมืองให้สุทธิกรรมครองครึ่งหนึ่ง แต่สุทธิกรรมไม่รับเพราะพระราชไม่อยู่ในธรรม ปกครองบ้านเมืองไม่อยู่ในโบราณราชธรรม จึงเดินทางออกจากเมืองไปตั้งเมืองดักคิลา ขณะนั้นกษัตริย์เมืองดักคิลาสิ้นพระชนม์มีการเสวยราชรถ ๑ มาเกยสุทธิกรรม สุทธิกรรมจึงครองเมืองดักคิลาด้วยราชธรรม และได้พระราชธิดามืองดักคิลาเป็นมเหสีปกครองเมืองอย่างสงบสุข เพราะมหากษัตริย์อยู่ในโบราณราชธรรม ดอนห้ายเรื่องมีการบอกถึงอานิสงส์ของการถือศีลห้าอีกด้วย

๓.๒ สำนักนโหวหาร

เรื่องสุทธิกรรมนี้แก่นเรื่องเป็นปรัชญาพุทธศาสนา ฉะนั้นสำนักนโหวหารโดยทั่วไปจะเป็นเทศนาโหวหาร กล่าวคือพยายามที่จะสอนคตินิยม หลักธรรมของพุทธศาสนาแก่ผู้อ่านผู้ฟัง และในขณะเดียวกัน ก็ผูกเรื่องราวเป็นนิทานคติธรรมเพื่อให้เกิดความบันเทิงใจ และสื่อความหมายกับผู้อ่านผู้ฟังได้ดีกว่า โดยนำหลักธรรมใส่ในบทบาทของตัวละครผูกเป็นเรื่องนิทาน โดยเฉพาะนิทานซ้อนนิทานเหล่านั้นเป็นนิทานในขนาดกนิมิตเป็นส่วนใหญ่ การสมมุติตัวละครที่ผูกเป็นเรื่องราว มีส่วนให้ผู้อ่านผู้ฟังติดตามเรื่องโดยไม่เบื่อหน่าย ในขณะเดียวกันเนื้อเรื่องนิทานเหล่านั้นยังเป็นการอธิบายหลักธรรมอีกโสดหนึ่งด้วย

ฉะนั้นเรื่องสุทธิกรรม แม้ว่าจะโดดเด่นในเชิงเทศนาโวหารแล้ว เนื้อเรื่องยังเร้าใจผู้อ่าน ผู้ฟังให้ติดตามอีกด้วย

๑) *พรรณนาลักษณะของสตรีมารยา* ที่บุรุษไม่ควรคบค้าสมาคมด้วย หรือเสพสมด้วยจะก่อให้เกิดอัปมงคลต่อบุรุษเพศทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมอีกด้วย สตรีประเภทนี้เรียกว่า "หญิงแสร้ง" ซึ่งก็ได้พรรณนาลักษณะของสตรีเพศที่เรียกว่าหญิงแสร้ง ไว้ดังนี้

○ หญิงแสร้งแม่กระต่าย	มักชอบใจแต่ชายพาล
ชวนชมสมสำราญ	ไม่ติดพันเอาจริงจัง
○ จำงบำรุงรูป	จะให้มีการบวนหญิง
เข้าใจไปทุกสิ่ง	ชวนชายชมประสมหา
○ อยู่อยู่ก็มีเหตุ	ช่างปกปิดไม่ระคา
เสาะแสวงแก่ง เร่หา	แม่มดโรคาใน
○ หุโหดไม่อาจรู	ดูตุก็ตีไป
มีคู่ด้วยชายไกล	จริตเดิมไม่เสื่อมสูญ
○ พ่อแม่ญาติกา	อายุขายหน้าทุกตระกูล
น่านไปเป็นคนสูญ	ไม่เข้าใกล้ญาติวงศ์
○ เนื้อเนาเอาเกลือทา	คิดว่าเนาจะจางลง
ทั้งเกลือทั้งเนื้อส่ง	รสน่ายิ่งกว่าเก่า
○ กระต่ายแกแม่ปลาช่อน	ยากจะรู้ซึ่ง เรือนเงา
ชายโฉนดรูไม่เท่า	เหมือนชายเบี้ยวเที่ยวหากา
○ ต่อหน้ากระทำรัก	ไม่ให้ซัดใจอัชฌา
ลับหลังมันเร่หา	ทั้งดัมย้าแลปึงแกง
○ มันรู้จักคนดี	ว่าชายนี้รักกูแรง
ทุกวันล้วนแต่แรง	จักใคร่ยาจำ เร่หา
○ ถ้าเพื่อนมิตรลหาย	ช่างผู้ชายนั้นไปหา
มันรับมันสูมา	ไม่ให้ซัดอัชฌาชาย
○ เพื่อนรักมักยอยอ	ว่าเมียเจ้าดีใจหาย
หญิงแสร้งแม่กระต่าย	มันก็ยังระรื่นรัก
ถ้าชายใดประจักษ์	มันจะทำให้ฉิบหาย
○ ชอบเชิงเออาษาพิษ	ใส่ของกินให้เมาตาย
ชอบเชิงทำวุ่นวาย	ให้เสียทรัพย์และเงินทอง

- บางคาบคบชายชู้ ให้อย่างตายคาช่อง
 - บางคาบมันออกฟ้อง ว่าผิวทำความมิดี
 - บางคาบถ้าผู้ชาย มีที่ไหนมันสบดี
 - ข้าวของเงินทองมี เก็บสิ้นเสร็จตามชู้ไป
- ฯลฯ

๒) บุคคลที่ไม่ควรคบค้าสมาคมด้วย ๕ ประเภท เป็นเทศนาโวหารที่กล่าวบอกว่าบุคคลที่ไม่ควรคบค้าสมาคมด้วยทั้งเพศหญิงและชาย ซึ่งบุคคลดังกล่าวย่อมนำความหายนะมาสู่ตัวเรา ตอนที่สุทธิกรรมทูลความเชิงสอนพระราชพรหมทัตว่า บุคคลที่เป็นสิ่งอัปมงคลถ้าหากได้เสพสมคบค้าสมาคมด้วย ๕ ประเภท ดังนี้

- หญิงสาวหญิงแสร้ง หญิงหม้ายหญิงแหม้ เข้ากันเป็นสี่
- ผิวร่างสามธา (ครึ่ง) ทิดลีสักสามที ศิษย์ร้ายครูมี ถึงสามอาจารย์
- หญิงแสร้งหญิงแหม้ บิดาห้ามแท้ ว่าแต่สาธารณ์
- หญิงสามผิวร่าง ร้ายยิ่งข้างสาร ศิษย์ร้ายอาจารย์ ทิดลีสักสามหน
- ทั้งห้าเหล่านี้ ล้วนแต่ราศี ห้ามอย่าระคน
- ไม่ตรงต่อมิตร จิตมันทรชน เมียเกล้ากระผมคน นี้ร่างสามผิว ฯลฯ

๓.๓ ทักษะต่อสังคม

มีทักษะต่อสังคมว่าชนชั้นปกครองมักจะไม่ให้ความยุติธรรมต่อไพร่บ้านไทยเมือง นั่นคือยังฉ้อราษฎร์บังหลวง รับสินบน เข้าผู้ลักมักผู้ช้อน โดยเฉพาะการตัดสินคดีความเข้าข้างคนผิดเพื่อหวังประโยชน์ ในเรื่องสุทธิกรรมได้สอนให้ขุนนางได้เห็นแก่ไพร่ฟ้า อยาได้สร้างบาปแต่คนยากจน ส่วนพระมหากษัตริย์ได้ให้ทักษะว่าต้องปกครองราษฎรโดยธรรม ไม่ตกอยู่ในอคติสี่ อวิชชา เป็นต้น

๑) **ชนชั้นปกครอง** เรื่องสุทธิกรรมขาดกได้ให้ทักษะต่อชนชั้นผู้ปกครองที่เห็นแก่สินบน ชูกรรโชกทรัพย์ราษฎร หรือรับจ้างคนพาลเข้าข้างคนพาลเหล่านี้ เป็นชนชั้นผู้ปกครองที่ไม่ดี ส่วนชนชั้นผู้ปกครองที่ดีควรจะต้องเป็นผู้ยุติธรรม ไม่กระทำให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแค้นเคืองไม่มีที่พึ่ง ซึ่งท่านเรียกว่า ยากใจ ดังตัวอย่าง

- อนึ่งราษฎร มีความเดือดร้อน มาหาผู้ใหญ่
- ว่ามีผู้พาล รัวรานน้ำใจ ช่วยพิจารณาให้ ถ่องแท้เท็จจริง
- ผู้วินิจฉัย กลับเป็นพาลไป ประเวีประเวิง
- รับจ้างผู้ผิด มิตรสหายชายหญิง กลับเท็จเห็นจริง สิ่งนี้ยากใจ

- อนึ่งเล่าพาลา คอยแสวงหา หนาโตโต
ผิดพลังเล็กน้อย พาโลเป็นใหญ่ นี้แลยากใจ แก่คนทั้งหลาย
- อนึ่งเสวก เจ้านายท่านยก เป็นขุนเป็นนาย
เป็นเร็วเป็นแขวง ทำเรือเหนือใต้ ท่วงทีคนได้ ฉ้อไพร่พลเมือง
- ผู้ยากร้อนเร่า เขามาว่ากล่าว ด้วยความแค้นเคือง
ท่านผู้เป็นเจ้า โลกเล่าบรรเทือง กลับเอาไพร่เมือง เสียทรัพย์ยับไป ฯลฯ

๒) พระมหากษัตริย์ต้องอยู่ในราชธรรม และปกครองประชาราษฎร์โดยธรรม หากกษัตริย์ปกครองไพร่เมืองด้วยอวิชา อคติสี่เหล่านี้ย่อมนำมาซึ่งความยากใจของปวงประชา ซึ่งเป็นการทุกข์ทรมานแสนสาหัสของชาวบ้านยิ่งกว่า ยากทรัพย์ ดังนี้

- กษัตริย์องค์ใด ได้ครองเวียงชัย ด้วยบารมีพูน
สมภารสืบไว้ ส่งให้บริบูรณ์ เกิดในตระกูล ได้เป็นพระยา
 - ภายหลังพลังพลาด ตั้งใจประมาท ด้วยอวิชา
มีอิจฉาจิต ฉันทาทโสภา โมหามยา ไพร่ฟ้ายากใจ
 - มิได้วิจารณ์ ให้ต่องแก้การ ผิดชอบสิ่งใด
แก่ไพร่เขตขัดสน โทษหัตถ์น้อยใหญ่ ผิดจาริตไป ยากใจชนา
 - ข้าเฝ้าชาวงาน เตือดร้อนรำคาญ ยากใจหนักหนา
ยากทรัพย์ข้าวของ ตรีกตรองแสวงหา คำขายไร่นา เลี้ยงชีวิตไป
- ฯลฯ

๓) สะท้อนให้เห็นสังคมชนบท ภาพยนตร์เรื่องสุทธิกรรมชาติกเป็นวรรณกรรมที่แพร่กระจายอยู่ในจังหวัดพัทลุง และหลาย ๆ ท่านเห็นว่าชื่อบ้านนามเมืองจำนวนหนึ่งเป็นภูมิสถานในจังหวัดพัทลุง ซึ่งกวีได้ใช้ภูมิสถานเหล่านั้นเป็นฉากของท้องเรื่อง เช่น นายรามเพื่อนของสุทธิกรรม นายรามผู้นี้เป็นศิษย์ร้ายครู (คนเปลี่ยนครูอยู่เนื่อง ๆ) กวีได้พรรณนาชื่อวัดกับพระอาจารย์ในเขตจังหวัดพัทลุง ดังนี้

- เป็นศิษย์ท่านขรัวคง แล้วมาอยู่วัดขรัวทอง
ออกจากวัดชายคลอง แล้วมาอยู่วัดชายนา
- อยู่ด้วยท่านขรัวอิน แล้วมาอยู่ด้วยขรัวสา
ออกจากวัดชายนา แล้วลงมาอยู่วัดใหญ่

- อีกตอนหนึ่งได้กล่าวถึงทิดเอกชายสามโบสถ์ว่าบวชอยู่วัดไต่บั้ง และแสดงให้เห็นความที่มีใจรวนเรของทิดเอกที่สึกแล้วมาค้าขาย โดยนำทรัพย์สินส่วนหนึ่งมาจากวัดแต่งงานกับนางหมูน แต่อยู่ไม่นานทรัพย์สินก็ร่อยหรอ อย่ำร้างกับนางหมูนแล้วกลับไปบวชใหม่ ดังนี้

- เดิมบวชวัดคอกควาย คืดค้าขายได้เป็นทุน
ใส่ใจกับนางหมูน สึกออกมาได้เลี้ยงกัน
 - สิ้นทรัพย์สินมาแต่วัด ตัวก็ขัดการไม่หมั้น
ทิ้งหมูนเสียแล้วผั้น หาขรัวสอนวัดดอนรุน
- ฯลฯ

๔. ปริทรรศน์วรรณกรรมเรื่องนายตัน

เรื่องนายตัน เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้ที่กวีประพันธ์เป็นกลอนสวดทั้งเรื่อง การที่นำเรื่องนี้มาเป็นตัวอย่างในการปริทรรศน์ครั้งนี้ ก็เพราะว่า (๑) เป็นวรรณกรรมเชิงตลก (หุสนิยาย) ซึ่งในสมัยอดีตไม่นิยมที่จะบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร (๒) เรื่องนายตัน มีโครงเรื่องเดียวกับนิทานพื้นบ้านภาคกลางที่เล่าสู่กันฟังชื่อว่า "อ้ายบอดตาใส" เป็นแนวนิทานเจ้าปัญญา (ดูเรื่องย่อ) (๓) กวีภาคใต้ได้บันทึกวิถีชีวิตของชาวบ้านไว้ทั้งด้านจารีตประเพณี และความโอภาปราศรัยระหว่างบุคคลในสังคม

ต้นฉบับ ปรากฏอยู่ในคำนำซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๐ (พิมพ์แจกในงานครบอายุ ๖ รอบของนายเชวง ไชยानุพงศ์) กล่าวว่าเดิมเป็นสมุดข่อยอยู่วัดท่าเสริม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช นายเชวงได้คัดลอกไว้เมื่อครั้งที่บวชอยู่วัดนั้น และในคำนำยังได้กล่าวถึงอายุการประพันธ์ กับผู้ประพันธ์ว่าชื่อ ขุนสิทธิ์ ประมาณอายุการประพันธ์ว่าแต่งมากเกิน ๑๕๐ ปี (นับถึงปี พ.ศ.๒๕๒๐) ภายหลังศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชได้นำมาพิมพ์อีกครั้งหนึ่ง (เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑) รวมอยู่ในเล่มเดียวกันกับเรื่อง วันคาร ไสพสนิมิต และนายตัน ในการพิมพ์ครั้งนี้ **ชวน เพชรแก้ว** ได้เขียนคำนำ แสดงความเห็นว่าจะแต่งนานกว่า ๑๕๐ ปีมาแล้ว เพราะเหตุว่าในเนื้อเรื่องมีการกล่าวถึงเหตุการณ์และบุคคลรุ่นสมัยรัชกาลที่ ๑-๓ เช่น นายเรื่อง นาน นายกลอย ซึ่งนายเรื่องนานเป็นกวีสมัยเจ้าพระยานคร (น้อย) และเสนอความเห็นว่าจะแต่งขึ้นสมัยนายเรื่องนานยังมีชีวิตอยู่^{๓)}

๓) ความเห็นของ ชวน เพชรแก้ว ในคำนำฉบับพิมพ์ พ.ศ.๒๕๒๑, ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, นายตัน วันคาร ไสพสนิมิต (สงขลา, มงคลการพิมพ์ ๒๕๒๑)

ธรรมเนียมการประพันธ์ ดำเนินเรื่องตามแนวนิทาน และมีอยู่หลายตอนที่สื่อให้เห็นว่ามีวัตถุประสงค์ให้ใช้อ่านในที่ประชุมชน ซึ่งประพันธ์เป็นกลอนสวดทั้งเรื่อง (กาพย์ยานี สุรางคณงค์ และฉมัง) นอกจากนี้ตอนเริ่มเรื่องยังกล่าวถึงที่มาของการประพันธ์ และจุดมุ่งหมายในการประพันธ์พร้อมทั้งบอกความโดดเด่นของเรื่องอีกด้วย ดังนี้

○ จักแต่งเรื่องไชยชาย	ท่านกล่าวไว้แต่ปางก่อน
ขุนสิทธิ์กับทิดพร	นอนอยู่เวรที่ศาลา
○ เล่าเรื่องนายตาบอด	ฟังปากหวอดคนหัวฮา (หัว-หัวเราะ)
ข้าหมายจำได้มา	ว่าไว้เล่นเป็นนิทาน
○ ครั้นขึ้นแต่ไถนา	มาเที่ยงสายได้สวดอ่าน
ยามจนคนขี้คร้าน	ปานหัวใจใฝ่ทุกสิ่ง
○ ทำให้เด็กฟังบ้าง	ไม่วอดอ้างว่าตามจริง
กินข้าวแล้วนอนนิ่ง	ไม่มีการอ่านเพลงพยาง
○ ครั้งคราข้ายังรวย	กับขรวัช่วยไม่เห็นห่าง
ออกซื้อลืออยู่บ้าง	ไม่วอดอ้างยกยอตัว
○ ผู้รู้เขาตัดพ้อ	เด็กเด็กยกอวยังชั่ว
ได้ฟังก็ยิ้มหัว	ย่องตัวข้าว่าเพราะครั้น
	ฯลฯ

๔.๑ เนื้อเรื่องย่อ

เศรษฐีตายมีลูกชายคนหนึ่ง แต่ตาบอดชนิดบอดตาใสมาแต่กำเนิด ชื่อว่า "นายตัน" พฤติกรรมของนายตันนั้นไม่มีผู้ใคร่รู้ว่าตาบอด เพราะมีเด็กชายเหล็กหมาดที่พ่อแม่หามาเป็นเพื่อนเป็นตาแทนนายตัน (นายตันนั้นเหมือนตาคนปรกติแต่มองไม่เห็นที่เรียกกันว่าบอดตาใส) เด็กชายเหล็กหมาดจะเป็นผู้อธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนมองเห็นให้แก่นายตันฟัง และนายตันเป็นคนมีปัญญาไวจึงรอบรู้เหมือนคนตาดี ครั้นเจริญวัยอยากได้ภรรยา พ่อแม่จึงไปสุxonางไร ฝ่ายนางไรก็ตกลงเพราะไม่ทราบว่านายตันตาบอด เนื่องจากนายตันปัญญาไวสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ทันท่วงทีเสมอ

วันแห่ขันหมากไปบ้านเจ้าสาว นายตันเดินเลยเข้าสวนกล้วย ผู้คนร้องทักเจ้าป่าวว่าเดินเข้าสวนกล้วย แต่นายตันพูดแก้เกี้ยวว่านกบินขี้ใส่ตัว จึงจะไปเช็ดขี้กับต้นกล้วย เมื่อถึงบ้านได้บ้านเจ้าสาว นายตันเดินเลยเข้าใต้ถุนบ้านเพราะตนเองมองไม่เห็นมันไต่ ผู้คนในขบวนขันหมากร้องทักกันเจี้ยวจ้าว แต่นายตันปัญญาไวจึงแก้สถานการณ์ว่า เห็นผู้คนมางานกันมากมายเกรงว่าบ้านจะทรุด จึงไปตรวจดูตงบ้านว่าพอจะทานน้ำหนักได้ไหม เมื่อขึ้นเรือนเจ้าป่าวมองไม่เห็นจึงไปนั่งอยู่กลางซาม้าน ผู้คนถามว่าทำไมเจ้าป่าวไปนั่งที่ ๆ ไม่บังควร นายตันแก้ไขว่าตนเดินเหยียบขี้ไก่มาจึงขอน้ำล้างเท้าก่อน ครั้นถึง

ฤกษ์พิศการ เจ้าบ่าวเดินเข้าไปในครัว (เพราะไม่ทราบว่ามีชื่ออยู่ตรงไหน) เมื่อเจ้าสาวร้องทักว่าเป็น ครัว นายต้นก็พูดว่าที่ตนเข้าครัวนี้ก็ต้องการจะบอกแม่ครัวว่า อย่าทำอาหารเผ็ดนักเพราะลุงขุนอิน กับ หม่อมนิลจินดาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายตนปากเป็นतालทรางกินเผ็ดไม่ได้ เป็นอันว่าไม่มีผู้ใดรู้ว่าเจ้าบ่าวตาบอด และพิธีกรรมแต่งงานระหว่างเจ้าบ่าวคือนายต้น และเจ้าสาวก็สำเร็จเรียบร้อยดี

ครั้นมาอาศัยอยู่บ้านเจ้าสาวสถานที่ใหม่ นายต้นไม่คุ้นเคย จึงขอให้เอาเด็กชายเหล็กหมาด มาอยู่ด้วย (เพื่อบอกทิศทางและเรื่องราวต่าง ๆ) เพราะเคยอยู่ด้วยกัน ฝ่ายเจ้าสาวก็ยินยอมจึงไปขอ จากตายายผู้เป็นพ่อแม่ของนายต้น ต่อมาเมื่อถึงฤกษ์ทำนายนายต้นก็ต้องไปไถนาอยู่กลางทุ่งเพียงคนเดียว การที่ตนเองไม่เห็นทิศทางจึงบังคับวัวไถนาไม่อยู่กับร่องกับรอย ไปไถเอาหัวคันทนาทั้งหมด จนวัวพาเข้าป่า ถูกรังแตน แตนแตกบินมาตอมทั้งนายต้นและวัว ทำให้วัวตื่นพาคันไถหักหนีเข้าป่าไป นายต้นเดินตามวัวแต่ ไม่รู้จะไปทางไหนเพราะตามองไม่เห็น ครั้นได้ยินเสียงคิดว่าเป็นวัวจึงเอาน้ำสาตเพื่อให้วัวหายตื่น เมื่อ ภรรยา มาส่งข้าว เห็นนายต้นสาตน้ำที่ชุ่มไม้จึงร้องถามนายต้นว่าเอาน้ำสาตชุ่มไม้ทำไม นายต้นจึงตอบแก้ ไขเหตุการณ์ด้วยปัญญาไวว่า รังต่อรังแตนมากมายไม่มีไฟจึงใช้น้ำสาตแทน

อยู่ต่อมาภรรยาเริ่มรู้ว่านายต้นตาบอด จึงไม่ค่อยจะประณมิตริบใช้เหมือนเดิม นายต้นต้อง ช่วยตัวเอง วันหนึ่งภรรยาอยู่ใต้ถุนบ้านนายต้นอยากกินหมากแต่หาปูนไม่พียง โกรธภรรยาที่เอาปูนไป ครั้น นางขึ้นมานบนเรือนเห็นเต้าปูนอยู่ข้างหน้านั้นเอง มองไม่เห็นแล้วมาพาลโกรธนาง นางโกรธนายต้นจึงใช้ ปูนหย้้นนายต้น ๆ เจ็บปวดร้องรำ นางสงสารจึงไปหาหมอบัวสีเอายามารักษาตานายต้น บังเอิญนายต้น หมดเวรหมดกรรม ตาจึงเริ่มมองเห็นทั้งสองข้าง นายต้นค้าขายร่ำรวยต่อมาจนมีบุตรชาย ครั้นลูกชาย เจริญวัยพอสมควรนายต้นก็ขอบวชเป็นพระภิกษุเพื่อใช้หนี้เวร นางโรยอยู่กับลูกชายอย่างสันติสุข

๔.๒ สำนวนโวหาร

สำนวนโวหาร เรื่องนายต้นนั้นไม่เด่นมากนัก แต่ที่น่าสนใจมากคือการนำเอานิทานพื้นบ้านที่ เล่าสืบกันต่อ ๆ มา แนวทัศน์ขยายมาประพันธ์เป็นลายลักษณ์อักษร แสดงให้เห็นว่าวินั้นเมื่ออารมณ์นั้นอยู่มาก จึงวิริยะอุตสาหะประพันธ์เป็นกลอนสวดจนจบเรื่อง ถึงแม้ว่า "ผู้รู้เขาตัดพ้อ เด็กเด็กยกอวยยังชั่ว" ซึ่ง ส่อให้เห็นว่ากวีเป็นตัวของตัวเอง และมีจุดประสงค์ที่จะให้เรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านนั้นเป็นเรื่องสนุก ๆ สำหรับอ่านเล่น ๆ บ้าง และเพื่อเป็นวรรณกรรมสำหรับเด็ก ๆ บ้าง

จุดเด่นของ เรื่องนายต้น ก็คือ การดำเนินเรื่องแบบกันเองระหว่างผู้ประพันธ์กับผู้อ่าน โดย ทั่วไปจะเห็นแนวการถ่ายทอดโดยตรงจากผู้ประพันธ์ถึงผู้อ่าน ผู้ฟัง อยู่ในสำนวนโวหารนั้น ๆ

๑) *บรรยายเหตุการณ์อย่างมีชีวิต* ในประเพณีแต่งงาน บวชนาค กวีได้ใส่เนื้อหาเกี่ยวกับ ชาวบ้านที่มาช่วยงานบุญงานกุศลตามธรรมเนียมแบบไทย ๆ นอกจากนี้ยังมีการเอ่ยนามบุคคลจำนวนมาก ซึ่งชื่อบุคคลเหล่านั้นน่าจะมีชีวิตอยู่ในสมัยประพันธ์เรื่องนายต้น นั้นเอง ดังนี้

○ ชื่อพลูสี่ห้าร้อย	ทั้งกล้วยอ้อยสักลำ เรือ
ตีปลีลูกมะเขือ	ลำเรือใหญ่ใส่ให้เต็ม (ตีปลี-พริกชี้หนู)
○ แล้วใช้ให้นายการ	ชื่อน้ำหวานไร่นายเหลิม
พะเนียงใหญ่ใส่ให้เต็ม	ค่ามากน้อยค่อยคิดอ่าน
○ แล้วให้นายบัวศรี	พรั่งนี้เข้าสักทีหลาน
ลงไปหัวตะพาน	ชื่อเหล้ามาสี่ห้าถัง
○ นางปุกให้ไปด้วย	ช่วยซื้อเคยสักสิบซัง (เคย-กะปิ)
กึ่งแห้งซื้อมามั่ง	โคบทูกังเห็นซื้อมา
○ ไปพบเรือชาวนอก	ถ้าเขาบอกขายพุงปลา
เองจงซื้อเอามา	สี่ห้าหม้อให้พ่อการ
○ พี่น้องทั้งชายชวา	วานเขามาตำข้าวสาร
พร้อมพรั่งสิ้นทั้งบ้าน	มาช่วยกันทั้งหญิงชาย
○ เพราะภานายตาบอด	ทอดประโยชน์ไว้มากมาย
เงินทองพอหยิบใช้	ฝ่ายหมดหม้อเพื่อนเข้าใจ
○ เพื่อนำวราสามสิบ	บ้างช่วยหยิบการรุ่งไร (รุ่งวาย)
แบ่งปันให้กันไป	ช่วยกันบ้างข้างผู้หญิง
○ นายชวานเป็นมีแก่	ช่วยดูแลกับนางปุก
นางแจ่งนำแข็งพุก	กับนางหุยสุคนดี
○ นางแดงกับนางดำ	นางทองคำกับนางมี
นางหอยฝอยทองดี	แปดคนนี้มีปัญญา
○ จัดแจงแต่งข้าวของ	เขียนหมากทองของนานา
หาไม่ไปซื้อมา	ทั้งขีดหน้าปากขันหมาก
	ฯลฯ

๒) แสดงวิถีชีวิตของชาวบ้าน เรื่องนายตันได้แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านแบบไทย ๆ อยู่หลายตอน เช่นตอนที่ส่งเผ่าแก่ไปขอนางไร่นั้น นายอีผู้เป็นเผ่าแก่จะพูดจาหว่านล้อมให้ฝ่ายเจ้าสาว รู้จักเจ้าบ่าวว่าเป็นคนดี มีเชื้อสาย เป็นการสาธยายภูมิหลังของเจ้าบ่าวให้ฝ่ายเจ้าสาวรู้จักก่อนจะตัดสินใจ เช่น ไม่สูบฝิ่นกินเหล้า มีฐานะทางเศรษฐกิจ ไม่เล่นการพนัน ฯลฯ ดังตัวอย่าง

○ เขาไม่ใช่คนชั่ว	หลานเจ้าขรัวคนนับถือ
บ้านนอกออกถือชื่อ	โคกระบือมีครบครัน

○ กัญชาและยาฝิ่น	ไม่ได้กินทุกสิ่งอัน
หมากรุกสภานั้น	เบียดและปอไม่พอใจ
○ ข้านี้มีแกล้งยอ	ครั้นพูดก็จะเข้าไป (ปอ-ไป)
แม้ข้าว่ากระไร	พูดมาด่าข้าขอฟัง (ด่า-ซี)

๓) *ทัศนะต่อการแต่งงาน* กวีได้บันทึกทัศนะของชาวบ้านไทย ที่เห็นว่าลูกสาวเจริญวัยพอที่จะมีเรือน มักอยากจะตกแต่งให้เป็นฝั่งเป็นฝา มีครอบครัวแยกออกไป เมื่อทราบว่ามีฝ่ายชายได้กระทำถูกต้องตามจารีตประเพณี คือมีผู้ใหญ่มาสู่ขอ และพิจารณาเห็นว่าพอจะเลี้ยงลูกสาวให้มีความสุขพอสมควร มักจะยินยอมพร้อมใจ (ครั้นเขามาแหล่ง หวงไว้ทำไห-ครั้นเขามาพูดสู่ขอ จะหวงไว้ทำอะไร) เช่นยายทองสาแม่ของนางไร ครั้นเห็นเฒ่าแก่ฝ่ายนายต้นมาสู่ขอ เห็นว่าเจ้าบ่าวไม่เป็นคนเสียหายอย่างไร ก็ตกลงปลงใจ (แทนลูกสาวได้ทันที) ดังนี้

○ ฝ่ายยายทองสา ไร่พึ่งไปมา แต่ในหนยัง
ว่าลูกกฐนี้ พันที่กำลึง กูรูจักปลุกฝัง หวังได้กินแรง
○ คือมะม่วงขบเผาะ แดงกวาทรามเหนาะ น้ำเต้าทรามแกง
ปล้ำเลี้ยงลูกมา ว่าจะกินผลแดง ครั้นเขามาแหล่ง (แหล่ง-พูด) หวงไว้ทำไห

๙๙

